

ESSEE

Tiina Väre

Mustavalkoinen uudenvuodenpäivä Värikalliolla Hossassa

Vuosi vaihtui jälleen – totuttuun tapaan – joulukuun 31. ja tammikuun ensimmäisen päivän välisenä yönä. Vaikka joulukuu säilyttää edelleen asemansa henkilökohtaisena inhokkinani kuukausien joukossa, sain kaavittua kaamosmasennusmieleeni riittävästi tarmoa tehdäkseni suunnitelmia lähestyvän juhlan varalle. Tällä kertaa lähtisin korpeen jollekin arkeologiselle kohteelle ja yöpyisin läheisessä autiotuvassa – käytännön syistä voisin pyöräilylän sijasta liikkua suksimalla. Seuraava pulma oli löytää moinen yhdistelmä. Minkä arkeologisen kohteen ohitse kulkisi latu tai edes jonkinlainen retkeilyreitti autiotuvalle? Olen yöpynyt talvella sekä Oulun Isokankaanjärven Ahin Majalla, joka nykyisin toimittaa vuokrakämpän virkaa, sekä Muhoksen Kallioselän kämpällä, jonne kulkee muutamakin latu. En kuitenkaan tällä kertaa ollut kiinnostunut maksamaan majoituksesta tai yöpymään pakkasessa hallin kokoisessa Kallioselän tuvassa, jonka sisäilmaa emme edelliskerralla saaneet juurikaan lämpöasteiden puolelle tuntikausien lämmityssavotasta huolimatta. Kysyin siis jälleen neuvoa erähenkiseksi tietämältäni kollegalta, Sami Viljanmaalta. Hetken sopivia kohteita mietittyään hän ehdotti Hossan Värikalliota ja läheistä Laukkujärven autiotupaa (kuva 1) Suomussalmella.

Innostuin ehdotuksesta välittömästi. Olen käynyt Hossassa ja Värikalliollakin pikaisesti paluumatkallani Kuusamosta, mutta talvella en aiemmin ollut paikkaa nähnyt. Toki keskitalvella mahdollisuudet varsinaisesti nähdä kallioiden piirrookset ovat rajalliset. Päivänvaloa riittää korkeintaan neljälle tunnille, joista ensimmäinen ja viimeinen ovat korkeintaan hämäriä. Hyvällä tuurilla onnistuisin kuitenkin ajoittamaan retkeni valoisille tunneille. Huollettua latua ei kohteelle myöskään vie, mutta toki lumi- ja jäätilanteen salliessa, on hiihtäminen mahdollista minne vain. Etenkin jos itsestäni poiketen sattuu omistamaan metsäsuksat.

Kuva 1. Laukkujärven autiotupa sijaitsee Hossan kansallispuistossa. Se on retkeilyreitien varrella luontokeskuksesta ehkä noin seitsemän ja Värrikalliolta alle viiden kilometrin etäisyydellä riippuen siitä, kuinka pahasti matkalla eksyy. Autiotuvat ovat lähes yksinomaan suomalainen, tavallisimmin Metsähallituksen ylläpitämä erikoisuus. Niissä erämaassa vaeltava saa levähtää yön yli taipaleensa varrella. Autiotuvat ovat varhaismodernia perua. Tuolloin niitä alettiin rakentaa kulkureittien varrelle vaeltajien turvaksi. Kuvat: T. Väre.

Uusivuosi Kainuun erämaassa

Hossaan siis lähtisin vastaanottamaan vuoden 2025! Oli kuitenkin vielä yksi ongelma. Möröt ja mahdolliset kummitukset, puhumattakaan muista eränkävijöistä, joiden läsnäolo kansallispuiston maisemissa on kesäisin jopa yleistä, mutta milloin tahansa mahdollista, saattaisivat vielä vesittää suunnitelmani. Yksin en kyllä saisi nukuttua, joten päätin tavoistani poiketen pyytää mukaan erähenkistä kaveriani, joka innostui retkiteemaisista yksityisbileistä välittömästi. Aloinkin jo pohtia, pitäisikö minun, rahoitushanojen mahdollisesti tyrehtyessä, siirtyä matkanjärjestäjäksi. Voisin perustaa ”Sankariarkeologimatkat” -nimisen matkatoimiston. Liikeideana olisi kuljettaa ihmisiä liikunnallisille (eli saisivat itse pyöräillä, hiihtää, kävellä ja kantaa tavaransa kotoa perille esimerkiksi juuri umpihangessa tai kaatosateessa) matkoille erilaisille kohteille, joista en itsekään etukäteen tiedä juuri mitään. Tuolloin en kuitenkaan voisi hyödyntää autiotupia. Niitä ei ole lupa käyttää hyväkseen liiketoiminnassa, vaan ne ovat ainoastaan yksityishenkilöiden käyttöön tarkoitettuja.

No, sovimme siis – mörönsyötti ja minä – starttaavamme autontapaiseni (Ford Ka, vm 2005, a.k.a Mansikka) kohti Hossaa jo uudenvuoden aatonaattona. Tarkoitus ei siis ollut hiihtää Oulusta asti! Tokihan tällainen hieman huijaukselta tuntuu, mutta toistaiseksi kunto tai aikataulu eivät salli moista rupeamaa. Päivä valikoitui näin, jotta ehtisimme vielä parahiksi juhlimaan sivistyksen pariin, mikäli perillä olisi aivan kamalaa. Myös siksi päätimme varata seikkailuun yhden ylimääräisen päivän, ettei matkaan tarvitsisi aattoamuna lähteä aivan hirveän aikaisin. Aikaisemmin olisi silti kannattanut lähteä, koska lopulta Kainuun ja Pohjois-Pohjanmaan rajamailla kävi ilmi, ettei siellä suinkaan aurata jokaista metsätietä kaikille sporttisille kumijaloille sopiviksi. Näinpä yhden kerran jouduin turvautumaan matkaseurani tarjoamaan työntöapuun hangessa, jotta matka pääsi jatkumaan.

Saavuummekin sitten kiertoteitse autiotupaa lähimmälle Lihapyörteen parkkipaikalle. Orastavan subarktisen keskitalven iltapäivähämärän jo laskeuduttua ei Värrikalliolle piipahtamisessa tietysti enää ollut järkeä. Niinpä aloitimme pioneeriretkemme läpi umpihangen arviolta noin yhden ja aktuaalisesti kahden kilometrin päässä sijaitsevalle tuvalle. Jos siellä olisi jo asukkaita, todellakin kääntyisimme takai-

sin ja ajaisimme kotiin: kämpän jakamiseen vieraiden kanssa sosiaalinen patterini ei sentään riitä – seikkailuseurallani todennäköisesti olisi riittänyt paljon paremmin. Onneksi hikinen aherruksemme palkittiin tyhjällä tuvalla. Jätimme ensimmäiset kantamukset laverille ja lähdimme takaisin autolle hakemaan muonatarpeemme. Niin ja häkävaroitimmemme – kyllä, jopa Metsähallituksen suositus on ottaa omat varoittimet mukaan tupaan, vaikka ne onkin varustettu palovaroittimin. Yöllä uhkaavan lumisateen takia en uskaltanut jättää kauppakassiani (Mansikkaa) Lihapyörteen parkkipaikalle, koska mitään takeita siitä, että saisimme sen retken päätteeksi ajettua takaisin maantielle, ei ollut. Joten käveltävää tuli jokunen kilometri lisää.

Suunnitelma vaati siis runsaasti patikointia. Tässä vaiheessa olimme jo katkerasti havainneet, että karvapohjaiset tai vapaan tyylin sukset, joita olimme asetelleet matkustamoon matkustusmukavuuden heikkenemistä pelkäämättä, olisivat tässä maastossa nyt turhat ja seik-

Kuva 2. Laukkujärven rannassa on pikkuruinen autiotupa, jossa mahtuu yöpymään mukavasti noin 2–4 henkeä henkien koosta ja henkilökohtaisesta tilantarpeesta riippuen ja epämukavasti paljon useampi. Sen sisustukseen kuuluu kamina, laveri, hylly ja muutama astia vesien käsittelyä varten. Lisäksi pihapiirissä on nuotiopaikka, piknikpöytä, puuvaja ja huussi. Kuvat: T. Väre ja S. Askola.

kailu tapahtuisi jalan. Hangessa lievässä nestehukassa edestakaisin tarpoen ensimmäinen retkipäivä sujui siis varsin rattoisasti, eikä ainakaan tekemisen puute muodostanut ongelmaa. Kuu valaisi tähtikirkasta pakkasiltaa. Pysyttelimme pääasiassa retkeilypolulla. Se erottui metsässä hieman laajempaan puuttomana uomana ilman keinotekoisia valojakin jo ennen kuin saimme oman polkumme tallatuksi. Valaistusta olimme toki pakanneet mukaan tulitikusta sytkärin kautta kynttilään ja pyöränlamppuun. Lisäksi meillä oli pari pitsikoristeista led-kynttilää (Prisma 9,90 €), jotka lopulta jäivät autoon odottelemaan kotimatkaa. Kannettavaa oli kosolti muutenkin. Paras valonlähde oli kuitenkin joululahjaksi saamani veivaten uudelleen ladattava lamppu/radio/akkuaparaatti, jonka isäni oli saanut tilaajanlahjana jostain lehdestä.

Kun viimein pääsimme asettumaan, lämpeni pieni tupa (kuva 2) varsin tehokkaasti. Vetoisan ikkunan viereisen sisälämpömittarin mukaan lämpö nousi aina 32 celsius asteeseen, vaikkei puuta kulunut kuin yksi kantotelineellinen koko matkalla. Toki vietimme tuvalla (ainakaan hereillä) vain murto-osan ajasta. Olimme juhlallisuudet mielessämme varustautuneet karitsanpaistilla, jota haudutimme kasvien keralla punaviinissä ainakin neljän tunnin ajan. Jo pelkästään tuoksu oli taidemaalallinen. Mikään ei ole parempaa kuin syödä, juoda ja nukkua hyvin kunnon rehkimisen päätteeksi. Toki nukkumahommat jäivät hieman hajanaisiksi, koska seurasta huolimatta keskellä talvista metsää yöpyminen oli hyvin jännittävää. Päädyimme salpaamaan oven sisäpuolelta hiilihangolla, sillä lukkoja autiotuvissa ei voi olla. Nehän ovat kaikkien käytössä. Hiilihanko ei ehkä pidättele kummituksia ja ihmisiäkin kuin vain hetkellisesti, mutta sen putoaminen yöllä aiheuttaa sen verran ääntä, että ainakin olisimme heränneet, jos joku olisi seuraamme pyrkinyt.

Kuusamoon tai sinnepäin

Vuoden 2024 viimeinen aamu aukesi harmaana (kuva 3). Päivästä tulisi yksi niistä sellaisista – tiedättehän – joina luonnolliset valaisuolosuhteet eivät anna mahdollisuutta päätellä, onko maailma muuttunut mustavalkoiseksi. Toivottavasti sentään kalliomaalausten punamulta jaksaisi erottua kallion harmaudesta!

Kuva 3. Taival Laukkujärveltä Väräkalliolle oli vajaat viisi kilometriä, mutta reiteillä ei ole talvikunnossapitoa – ainakaan välipäivinä – ja umpihanki teki matkanteosta melkoisen rankkaa. Paluumatkalla piti rämpiä hieman pidempään autolla piipahtamisen takia. Kuvat: T. Väre ja S. Askola.

Kävelimme Laukkujärveltä kansallispuiston retkireittejä Väräkalliolle. Neljä pilkku neljä kilometriä kohteelle, luki tuvan ulkopuolisessa tienviitassa. Helppo nakki retkipyöräilijälle ja maratoonarille, eikö luulisi? No, meillä meni hieman alle puoliväliin rämpiessä 40 minuuttia ja jossain vaiheessa matkalla alkoi näyttää siltä, ettemme päivän pilvisyyden takia ehkä ehtisi perille ennen hämärän huntua. Puolet matkasta oli rehellistä umpihankea, jota edellisenä yönä alkanut lumipyry oli ennestään vahvistanut. Muitakin ihmisiä reitillä oli liikkunut joko suksin tai lumikengin, mutta poiketen virallisten reittien ulkopuolelle. Näille muiden polkemille harhareiteille emme oikein uskaltaneet lähteä. Niinpä teimme omat polkumme umpihangessa ja näpäkän lisän reisuun teki pakollinen piipahdus autolla täydentämässä juhla-ateriavarantoamme. Kun lopulta pääsimme takaisin autiotuvalle, oli jälleen pi-

meää. Onneksi mukaan pakattiin vanha pulkka, jossa oli oivallista kuljettaa ne tarpeet, jotka eivät mahtuneet rinkkoihimme. Ilman jatkuvaa paimentamista se tosin olisi mieluiten kellahtanut kyljelleen, jättänyt tavaramme kyydistään ja varmaankin paennut.

Reittimme johdatti meidät lopulta Kainuun Suomussalmelta lähes Pohjois-Pohjanmaalle, Kuusamon rajalle kohteeseen Värrikallio (kuvat 4 ja 5). Vuonna 1977 löytynyt maalausten sikermä kapoisen Somerjärven pohjoisrannan vedestä nousevassa kalliossa ajoittuu ilmeisesti kivikautteen. Vedenpinnassa ei tuon jälkeen ole tapahtunut suuria muutoksia, mikä estää kohteen tarkan ajoittamisen maankohoamisen avulla, mutta kielii myös siitä, että taide on luotu veneestä tai jäällä seisten. Mutta kuinka pitkän ajan kuluessa, siitäkään ei ole tietoa. Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan Suomen kalliomaalaukset, joista useimmat sijaitsevat järvi-Suomessa, on tehty kampakeraamisella ajalla noin 7000–4000 vuotta sitten. Värrikallion taiteilijoiden ote on poikennut muualla maassamme toimineista, ja onkin mahdollista, että maalausten ajoitus olisi hieman myöhempi (esim. Niskanen 2019).

Kuva 4. Muinaismuistorekisterissä mainitaan, että maalaukset levittyvät yli 10 metrin alalle ja ylettyvät jopa 2,5 metrin korkeuteen järven pinnasta. Kaikkia osasia emme hämärässä edes hahmottaneet. Edustivat maalaukset sitten uskonnollismytologista kuvausta, raporttia eepisestä metsästysretkestä tai vaikka vain pelkkää koristetta, kuvioita kalliossa on vähintään 60 kappaletta. Kuvat: T. Väre.

Kuva 5. Värikallion kuvissa esiintyviä kolmiopäisiä tikku-ukkoja ei tunneta kallio-
taiteesta muulta maastamme ja muualla tyypilliset veneaiheet taas puuttuvat
Hossasta. Kuvassa hahmottuu myös hirvi- tai peurahahmo sekä sarvipäinen
antropomorfi. Käytetty maali on rautapitoisesta savesta uutettua punamultaa,
jonka kalliosta liuennut piidioksidi on sinetöinyt pintaansa. Kuva: T. Väre.

Toinenkin, vuonna 1987 löytynyt kalliomaalauskohte Hossan kansallispuistossa on. Se on Suomen pohjoisin ja sijaitsee Julma-Ölkyn kanjonijärven jylhissä maisemissa noin 3,5 kilometriä Värikälliolta pohjoiseen. Myöskään Julma-Ölkyn neljän ihmis- ja hirvihahmon tarkastusta ei ole tietoa, mutta molemmat maalauskohteet sijaitsevat ikivanhojen kulkureittien varrella.

Hetkemme Värikälliolla jäi melkoisen lyhyeksi, sillä hämähä painoi päälle, eikä lämpötilakaan varsinaisesti houkuttellut pysähtymään paikalle pidemmäksi aikaa. Lisäksi tuvalle palatessa olisi lupa nautiskella herkuista, soihduista ja sädetikuista, joiden turvin odottaisimme vuoden vaihtumista. Onneksi päivän seikkailuista palatessa tupa osoittautui edelleen tyhjäksi, eikä ketään näkynyt myöskään illan edetessä, jottei neuvotteluihin sen herruudesta tarvinnut ryhtyä. Retkietikettiin kylläkin kuuluu, että aiemmin tupaan tulleen tulisi väistää tuoreempia tulijoita, ja meillähän oli alla jo yksi yö.

Tervetuloa siis Hossaan, vuosi 2025!

Paluumatkoja

Juhlallisuuksien päätyttyä, tuvan lämmössä unta riitti aamuun asti, jolloin ohjelmassa oli enää kotimatka – ja tietenkin kaikkien rinkkojen, roskien ja makuuvarusteiden kuljettaminen takaisin maantien varressa odottavalle Mansikalle. Onneksi lämpötila oli pysytellyt kohtuullisena, eikä varsinaista pelkoa autotta erämaan armoille jäämisestä ollut. Vaikka saimme kaikki tavarat sopuisasti pakattua pulkan kyytiin ja selkiimme, oli matka metsän siimeksessä silti pitkänlainen, vaikka jo paljon tulopäivää tutumpi ja helpompi.

Metsässä taivaltaessamme en malttanut jälleen olla miettimättä varhaismodernin ajan erämaa-alueiden asukkaiden kirkkomatkoja. Ne käyvätkin mielessäni keskivertomillenniaaliin verrattuna huomattavan usein. Monet pohjoisenkin syrjäseutujen seurakunnat olivat nimittäin kooltaan valtavia, jolloin välimatkat kirkolle venyivät merkittäviksi – jopa kymmenkertaisiksi omaan uudenvuodenpäivän taivallukseemme verrattuna. Tietön taipale vesireittien ulkopuolella taittui vaivoin erityisesti silloin, kun mukana kulki raskaampi kantamus. Luterilainen kirkko kuitenkin vaati kaikkien vainajien siunaamisen kirkkomaa-

Kuva 6. Edellistalven epämääräisen Kuusamon oleskeluni aikana kävin tähyilemässä muutamia paikallisia, kiinnostavasti nimettyjä saaria. On tyypillistä, että väliaikaishautoja sisältäneiden saarten nimet ovat toimintaa kuvaavia (Jokipii 2001). Valitettavasti kiinnostavien saarten näkyvyys autoteiltä oli paljon huonompi kuin kartan pohjalta oli mahdollista arvata. Lisäksi viime vuoden hankiolo-suhteet olivat tätä vuotta antoisammat, ja minä reissullani niihin huonosti varustanut. Kuvissa esiintyy kuitenkin häivähdyksiä Kitkan Ruumissaaresta tai mahdollisesti sen viereisestä Lamposaaresta, Yli-Kitkan Hautasaaresta ja Ruumissaaresta sekä Säkkiälänjärven Ruumissaaresta. Niin ja olenhan kuvassa minäkin, hangessa, ensin mainitun Ruumissaaren lähistölle rantaan vievän suljetun ja auraamattoman tien varrella. Kuvat: T. Väre.

han ja etäisimmissäkin kylissä kuolleiden seurakuntalaisten ruumiit oli siksi palautettava korpitaipaleita myöten emäkirkolle. Kätevämmän matkaa taittui, kun oli mahdollista käyttää ahkioita ja rekiä, joita joskus vetivät ihmisten sijaan ajoporit tai hevoset ja tästä syystä käytössä olivat väliaikaishaudat. Ne sijaitsivat usein saarissa ja niihin kesällä kuolleet peiteltiin epäsuotuisimpien kuljetusolojen ajaksi. Vasta rekikeliä koitettua ja kesän kiireisimpien töiden tauottua vainajat nostettiin ja kuljetettiin kirkolle. Toki helpomman kuljetuksen takaavien venereittien varrella väliaikaishautoja saatettiin ennemminkin käyttää talvisin. Väliaikaishaudat, joita Koillismaalla ja Lapissakin on useissa saarissa (kuva 6), saattoivat talo- tai kyläkohtaisina olla useitakin kertoja uusio-ikäytössä. (Jokipii 2001; Ruohonen 2011; Väre & Ruohonen 2022; YouTube-kanavalla <https://www.youtube.com/watch?v=Ccb6B12lmqc> avattu 11.1.2025)

Rahoituksen ja sopivan nyrjähtäneiden yhteistyökumppanien löytyttyä olen aika varmasti aikeissa tuottaa väliaikaishautaustapaa käsittelevän tiededokumentin. Siinä kuvattaisiin asiatietoja tarjoilevien puhuvien päiden ja varhaismodernien syrjäseutujen ihmisiä esittävien näyttelijöiden lisäksi aikalaisiamme toteuttamassa vastaavaa urakkaa jotain tunnettua kirkkoreittiä myöten, vanhaan teknologiaan turvautuen. Sen verran lupaan autenttisuudesta tinkiä, ettei ole pakko käyttää oikeaa, mätänemistilassa olevaa ruumista, vaan jokin muu vastaavan painoinen taakka käy sijaistajana. Kannattaa kuitenkin muistaa, että kun kuljetettavana on tutun kyläläisen tai ehkä omaisen ruumis, on taakka fyysisen lisäksi psyykinen. Täysin emme varmasti voi ymmärtää erämaita asuttaneiden esipolviemme hautajaismatkojen raskautta.

Meillä ei autolle palatessa onneksi ollut mukana mitään aivan noin raskauttavaa. Oveen asennettu, salvaksi muuntunut hiilihanko olisi varmasti kriittisesti hidastanut öisiä tunkeutujia, jos heitä ylipäättään olisi paikalle eksynyt, mutta oli minulla jälleen mukana myös matkakirves. Toki vasta myöhemmin ymmärsin, että jos tilanne olisi jostain käsittämättömästä syystä eskaloitunut kohtalokkaaksi kirvestaistoksi, autiotuvan vajasta löytyvä aikuiskokoinen ja täysteräksinen versio olisi ehkä ollut varmempi ase kuin oma pikkuinen ja siro hiilikuituiseni. No joka tapauksessa autoa lähtövalmiuteen lastatessa paikalliset porot, joiden reiteillä risteilevät sorkanjäljet ja jalkojen naksunta kauempana

metsästä olivat jo paljastaneet, ettemme liiku alueella yksin. Porot tulivat tervehtimään ja toivottamaan meille turvallista kotimatkaa (kuva 7).

Matkalla meidän oli tarkoitus piipahtaa sopivasti reitille osuvalla Kalle Pääntalon lapsuudenkodilla Kallioniemessä Taivalkosken Jokijärven rantamilla. Arvelimme, ettei tämä paremmin kesäkohteeksi soveltuva pikkuinen museo olisi varmaankaan auki, mutta myös pihapiiri talousrakennuksineen voisi olla kiinnostava. Petyimme kuitenkin hie-
man, sillä perille johtava peltotie oli paksun hangen peitossa. Kävimme sen sijaan pikaisesti katsastamassa Jokijärven vanhan kirkonpaikan ja läheisen kenttäradan ja Isokummun aseman jäännökset (kuva 8). Taivalkosken ensimmäinen kirkko valmistui erämaahan Jokijärven rannalle vuonna 1848. Tätä ennen lähin kirkko sijaitsi Pudasjärvellä, minne on Jokijärveltä karkeasti 80–90 kilometriä matkaa. Asetelma selittää hyvin myös aiemmin mainittujen väliaikaishautojen tarpeen alueella. Kyläläisten rakentama uusklassinen kirkko siirrettiin vuonna 1880 Taivalkoskelle, missä se paloi salaman iskusta heinäkuussa 1925.

Kuva 7. Poronhoitoalue jatkuu Itä-Suomessa länteen verrattuna paljon etelämmäksi. Koska porot ovat kauniita, mutta kohtalaisen tyhmiä olentoja, ne eivätkä oikein ymmärrä väistämissääntöjä liikenteessä. Näkökulma niiden mahdollisen hölmöyden arvioimiseen on tietysti ihmisen. Itsellenikään eivät porouteen liittyvät yksityiskohdat ole kovin selviä ja vaikkapa kyvyttömyyteni kuopsutella parhaat jäkäläapajat hangen peitosta olisi varmaan poroporukoissa jatkuva hymistelyn aihe. Kuvat: T. Väre.

Kuva 8. Jokijärven poissiirretyn ja sittemmin palaneen kirkon paikalle, nykyisen kylätalon pihalle, on vuonna 1959 pystytetty kirkosta muistuttava paasi. Myös kenttäradan Isokummun aseman vilinä on jo aikaa sitten hiljentynyt ja paikalla kulkee nykyisin museoreitti – joka varmaan tarjoaa enemmän nähtävää kesäisin. (Taidokasta kuvamanipulaatiota havaittavissa tarkkasilmäiselle!) Kuvat: T. Väre ja S. Askola.

Myös kenttäradan tarina on surkea. Saksalaiset rakennuttivat tämän lähes 200 kilometriä pitkän radan rangaistus- ja sotavankien pakkotyönä Hyrynsalmen ja Kuusamon välille helpottaakseen pohjoisen huolto-toimia jatkosodan aikana. Rata tunnettiin lisänimellä Kuolemanrata, sillä sen varrelle muodostui pakkotyössä olleiden vankien joukkohau-toja ainakin Suomussalmen alueella, mikä kenties sallii joitain päätel-miä hankkeen työoloista. Tarkoitus oli jatkaa rataa vieläkin pidemmäl-le, mutta sotatapahtumien käännteissä saksalaiset päätyivät ennemmin räjäyttämään sen pian käyttöönoton jälkeen vuonna 1944. Kenttäradan aikoinaan vilkkaalla Isokummun asemalla on nykyisin noin kilometrin mittainen museoreitti, jonka varrella sijaitsi rakennuksia veturi- ja he-vostallista työvoimatoimistoon. Vankileirit olivat kauempana, Jokijär-ven molemmilla rannoilla.

Paluumatkan historiakohteiden anti jäi siis laihanlaiseksi. Muuta-man vuorokauden vesipesuttoman metsässä oleskelun jälkeen oli silti oikeastaan kaikille siunaus, ettemme sattuneet paikalle kesken kuk-keimman kesäsesongin. Oli paljon mukavampi ajaa kotiin ja painella ovelta suoraa omaan saunaan – vaikkapa ihan loppiaiseksi asti.

Kirjallisuus

- Jokipii, M. 2001. Suomen hautasaaret. E. Laitinen (toim.) *Ruumis- ja Kalmasaaret: etäällä kirkkomaasta*: 19–44. Hankasalmen Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja 3. Hankasalmi / Kirkkonummi: Havusalmen kirjapaino.
- Niskanen, K. 2019. Prehistoric pictographs of Finland: Symbolism and territoriality. *Quaternary International* 503 Part B: 273–284. <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2017.10.030>
- Ruohonen, J. 2011. Ruumis-, Kalma- ja Kuoliosaaret. Nimiä, tarinoita ja kaivaushavaintoja. *Kalmistopiiri* 14. tammikuuta 2011. <https://kalmistopiiri.fi/2011/01/14/ruumis-kalma-ja-kuoliosaaret-nimia-tarinoita-ja-kaivaushavaintoja/> (Luettu 5.6.2025)
- Väre, T. & Ruohonen, J. 2022. Taken to the Island: Temporary Burials in Early and Late Modern Periods in Finnish Periphery. T. Kallio-Seppä, S. Lipkin, T. Väre, U. Moilanen & A. Tranberg (toim.) *Unusual Death and Memorialization: Burial, Space, and Memory in the Post-Medieval North*. New York: Berghahn Books.

Tiina Väre on Helsingin ja Oulun yliopistojen postdoc-tutkija.